

ἔχει ἓνα κυριαρχικὸ δικαίωμα ἀπέναντι στὰ ἄτομα, πού τὸ πιὸ ὑψηλὸ καθήκον τους εἶναι τὸ νὰ εἶναι μέλη τοῦ Κράτους.

κυρίαρχο
κοινὸ
καθῆκον

Π α ρ α τ ῆ ρ ῆ σ η: "Ἄν συγχέουμε τὸ Κράτος μὲ τὴν πολιτικὴ κοινωνία κι' ἂν τὸ προορίζουμε γιὰ τὴν ἀσφάλεια καὶ γιὰ τὴν προστασία τῆς προσωπικῆς ιδιοκτησίας καὶ προσωπικῆς ἐλευθερίας, τὸ συμφέρο τῶν ἀτόμων σὰν ἀτόμων εἶναι ὁ ὑπέρτατος σκοπὸς πού ἐξ αἰτίας του αὐτὰ συγκεντρώνονται καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα προκύπτει τὸ ὅτι εἶναι προαιρετικὸ νὰ εἶναι ἓνα ἄτομο μέλος ἐνὸς Κράτους. Μὰ ἡ σχέση τοῦ Κράτους μὲ τὸ ἄτομο εἶναι τελείως διαφορετικὴ ἂν τὸ Κράτος εἶναι τὸ ἀντικειμενικὸ πνεῦμα, τότε τὸ ἄτομο, αὐτὸ τὸ ἴδιο, δὲν ἔχει ἀντικειμενικότητα, ἀλήθεια καὶ ἠθικότητα παρὰ ἂν εἶναι μέλος ἐκείνου. Ὁ σύλλογος σὰν σύλλογος εἶναι αὐτὸς ὁ ἴδιος, τὸ ἀληθινὸ περιεχόμενον καὶ ὁ ἀληθινὸς σκοπός, κι' ὁ προορισμὸς τῶν ἀτόμων εἶναι νὰ περνᾶνε μιὰ ζωὴ συλλογικὴ καὶ ἡ ἄλλη ἱκανοποίησή τους, ἡ δραστηριότητά τους καὶ οἱ τρόποι τῆς διαγωγῆς τους ἔχουν αὐτὴ τὴν ὑποστατικὴ καὶ καθολικὴ δράση σὰν ἀφετηρία καὶ σὰν ἀποτέλεσμα. Ἡ λογικότητα, ἐξεταζόμενη ἀφηρημένα, συνίσταται οὐσιαστικὰ στὴν ἐνδεχόμενη ἐνότητα τοῦ καθολικοῦ καὶ τοῦ ἀτομικοῦ καὶ συγκεκριμένα ἐδῶ, ὅσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενον, μέσα στὴν ἐνότητα τῆς ἀντικειμενικῆς ἐλευθερίας, δηλαδή, τῆς γενικῆς ὑποστατικῆς βούλησης καὶ τῆς ὑποκειμενικῆς ἐλευθερίας σὰν ἀτομικῆς συνείδησης καὶ βούλησης πού ἐπιζητεῖ τοὺς ἰδιαιτέρους σκοπούς της· ὅσο γιὰ τὴ μορφή, αὐτὴ εἶναι ἐπομένως μιὰ διαγωγή πού καθορίζεται σύμφωνα μὲ νόμους ἔτσι καθολικὸς καὶ ἀρχὲς ἐσκεμμένες καθολικῆς. Αὐτὴ ἡ ἰδέα εἶναι τὸ καθολικὸ καὶ ἀναγκαῖο καθ' ἑαυτὸ καὶ δι' ἑαυτὸ εἶναι τοῦ πνεύματος. Τώρα, ὅσο γιὰ τὴν ἱστορικὴ καταγωγή τοῦ Κράτους ἢ μᾶλλον κάθε ἰδιαιτέρου Κράτους, τοῦ δικαίου του καὶ τῶν τύπων του: προέκυψαν ἀπὸ πατριαρχικὲς σχέσεις, ἀπὸ τὸ φόβο ἢ ἀπὸ τὴν ἐμπιστοσύνη; ἢ ἀπὸ τὸ σωματεῖο; καὶ πῶς ἔγινε νοητὸ καὶ θεβαιώθηκε μέσα στὴ συνείδηση τὸ θεμέλιο τέτοιων δικαιωμάτων; εἶναι τοῦτο σὰν ἓνα θεῖκον δίκαιο; θετικὸ ἢ σὰν συμβόλαιον; ἔθιμο; κ.λ.π., αὐτὰ εἶναι ζητήματα πού δὲν ἐνδιαφέρουν τὴν ἰδέα Κράτος, αὐτὴ τὴν ἴδια, ἀλλὰ, ὅσον ἀφορᾷ τὴ φιλοσοφικὴ γνώση, πού γι' αὐτὴ μόνον γίνεται ἐξέταση ἐδῶ, αὐτὸ εἶναι ἓνα ἀπλὸ φαινόμενο, μιὰ ἱστορικὴ ὑπόθεση· ὅσον ἀφορᾷ τὸ κύρος ἐνὸς πραγματικοῦ Κράτους, ἂν

αὐτὸ τὸ κύρος στηρίζεται πάνω σὲ ἀρχές, αὐτὲς παίρνονται ἀπὸ μορφές τοῦ δικαίου πού ἰσχύουν σ' αὐτό. Ἡ φιλοσοφικὴ ἐξέταση δὲν ἔχει ὑπόθεση παρὰ στὴν ἐσωτερικὴ πλευρὰ ὄλου αὐτοῦ, στὴν ἐσκεμμένη ἔννοια. Στὴν ἔρευνα αὐτῆς τῆς ἔννοιας, ὁ Ρουσσώ πήρε τὸν ἔπαινον ὅτι καθιέρωσε στὴ βάση τοῦ Κράτους μιὰ ἀρχή, πού ὅχι μόνον στὴν μορφή της (ὅπως λόγου χάριν τὸ κοινωνικὸ ἔνστικτο, ἢ θεῖα αὐθεντία), ἀλλ' ἀκόμη στὸ περιεχόμενό της, ἀνήκει στὴ σκέψη καὶ μάλιστα εἶναι σκέψη, ἀφοῦ εἶναι βούληση. Ἀλλὰ συλλαβαίνοντας τὴ βούληση μόνον στὴν καθορισμένη μορφή τῆς ἀτομικῆς βούλησης (ὅπως ἀργότερα ἐπίσης ὁ Φίχτε) καὶ τὴ γενικὴ βούληση, ὅχι σὰν τὸ λογικὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ δι' ἑαυτὸ τῆς βούλησης, ἀλλὰ σὰν τὴν κοινὴ βούληση πού προκύπτει ἀπὸ τὶς ἀτομικῆς βουλήσεις σὰν συνειδητές, ὁ συνεταιρισμὸς τῶν ἀτόμων μέσα στὸ Κράτος γίνεται ἓνα συμβόλαιον, πού ἔχει τότε γιὰ βάση τὴν προαιρετικὴ βούλησή τους, τὴ γνώμη τους καὶ μιὰ συναίνεση ρητὴ καὶ προαιρετικὴ καὶ ἔπονται τὰ νοησιαρχικὰ περαιτέρω καθαρὰ συμπεράσματα, ἀνατρεπτικὰ τοῦ ἀπόλυτου κύρους του, τῆς ἀπόλυτης μεγαλειότητος τοῦ θεικοῦ πού ὑπάρχει καθ' ἑαυτὸ καὶ δι' ἑαυτό. Ὅταν ἀπόκτησαν ἐπιρροὴ αὐτὰ τὰ ἀφαιρετικὰ κατασκευάσματα τῆς νόησης, δημιούργησαν ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά τὸ πιὸ καταπληκτικὸ θέαμα πού φάνηκε ἀπὸ τότε πού ὑπάρχει μιὰ ἀνθρώπινη φυλὴ: νὰ ξαναρχίζου (A PRIORI) ἐκ τῶν προτέρων, καὶ μέσω τῆς σκέψης, τὴν κατασκευὴ ἐνὸς μεγάλου πραγματικοῦ κράτους ἀνατρέποντας ὄλο αὐτὸ πού ὑπάρχει κι' εἶναι δεδομένο, καὶ νὰ θέλουν νὰ δώσουν γιὰ βάση ἓνα φανταστικὸ λογικὸ σύστημα· ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἐπειδὴ αὐτὰ τὰ συμπεράσματα δὲν εἶναι παρὰ ἀφαιρέσεις χωρὶς τὴν Ἰδέα, γέννησαν μὲ τὴν προσπάθειά τους γιὰ πειραματισμὸ, τὰ πιὸ τρομερὰ καὶ σκληρὰ γεγονότα.

Ἀπέναντι στὴν ἀρχὴ τῆς ἀτομικῆς βούλησης, πρέπει νὰ θυμηθοῦμε τοῦτες τὶς βασικὲς ἀρχές: ἡ ἀντικειμενικὴ βούληση εἶναι τὸ λογικὸ καθ' ἑαυτὸ μέσα στὴν ἔννοιά του, ὥστε νὰ γνωρίζεται ἀπὸ τὸ ἄτομο καὶ νὰ γίνεται δεκτὴ ἢ ὅχι μέσω τῆς ἐλευθερογνωμίας του, — ὁ ἀντίθετος ὁρος, τὸ νοεῖν καὶ τὸ δούλεσθαι, ἡ ὑποκειμενικότητα τῆς ἐλευθερίας, πού μόνον θεβαιώνεται στὴν πιὸ πάνω ἐρευνημένη ἀρχή, δὲν περιέχει παρὰ μιὰ μονόπλευρη στιγμὴ τῆς ἰδέας τῆς λογικῆς βούλησης, πού ἀληθινὰ δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ ἴδια

παρά εἶναι ἐπίσης καθ' ἑαυτήν, αὐτὴ ποὺ εἶναι δι' ἑαυτήν. Ἡ σκέψη, ποὺ ἀναγνωρίζει τὸ Κράτος συλλαβαίνοντάς το ὡς κάποιον πρᾶγμα λογικὸ δι' ἑαυτό, ἔχει ἀκόμη μιὰ ἄλλη ἀντίθετη: αὐτὴ εἶναι νὰ προσέχει μόνον αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει ἐξωτερικὸ μέσα στὸ φαινόμενο: τὸ τυχαῖο τῆς ἔνδειας, τὴν ἀνάγκη προστασίας, τὴν ἰσχύ, τὸν πλοῦτο, κλπ., ὅχι ὡς στιγμὴς τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης, ἀλλὰ ὡς ὑπόσταση τοῦ Κράτους. Εἶναι ἐδῶ ἀκόμη ἡ μερικότητα τοῦ ἀτόμου ποὺ ἀπειλεῖ τὴν ἀρχὴ τῆς γνώσης, μόνον δὲν πρόκειται πιά ἀκόμη γιὰ τὴ σκέψη αὐτῆς τῆς ἀτομικότητας, ἀλλ' ἀντίθετα γιὰ τὴν ἐμπειρικὴ ἀτομικότητα σύμφωνα μὲ τις ἐνδεχόμενες ἰδιότητές της, δύναμη ἢ ἀδυναμία, πλοῦτο ἢ φτώχεια, κλπ. Χωρὶς ἀμφιβολία, μιὰ τέτοια διανοητικὴ κλίση γιὰ τὴν παράλειψη ἐκείνου ποὺ ὑπάρχει ἄπειρο καὶ λογικὸ καθ' ἑαυτό καὶ δι' ἑαυτό στὸ Κράτος, γιὰ νὰ ἐξαλείψει κάθε γενικὴ σκέψη γιὰ τὴ σύλληψη τῆς ἐσωτερικῆς του φύσης, δὲν ἐκδηλώνεται ποτὲ κατὰ τρόπο τόσο καθαρὸ παρά στὴν «Ἀναγέννηση τῆς Ἐπιστήμης τοῦ Κράτους» τοῦ φόν Χάλλερ. Λέγω τόσο καθαρὸ, γιατί σ' ὅλες τις προσπάθειες γιὰ νὰ συλλάβουμε τὴν οὐσία τοῦ Κράτους ἂν καὶ ἐλλοπίεις κι' ἐπιπόλαιες εἶναι οἱ ἀρχές, ἡ ἴδια ἢ πρόθεσις νὰ ἀντιληφθοῦμε τὸ Κράτος εἰσάγει μαζί της σκέψη, καθολικοὺς διορισμούς, ἀλλ' ἐδῶ, ὅχι μόνον παραιτούμεθα συνειδητὰ ἀπὸ τὸ λογικὸ περιεχόμενο ποὺ εἶναι τὸ Κράτος κι' ἀπὸ τὴ μορφή τῆς σκέψης, ἀλλ' ἐπαναστατοῦμε ζωηρὰ ἐναντία στὸ ἓνα καὶ τὸ ἄλλο. Αὐτὴ ἡ «Ἀναγέννηση» ὀφείλει ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν ἔκτασι τῆς ἐπιρροῆς της (ἔκτασι θεβαιωμένη, ἀπὸ τὸν φόν Χάλλερ), σ' αὐτὴ τὴν περίστασι, ὅτι δηλαδὴ αὐτὸς ἔμαθε νὰ ξεφορτώνεται ἀπὸ κάθε σκέψη μέσα στὴν ἔκθεσι καὶ νὰ συγκρατεῖ ἔτσι χονδρικὰ τὸ ὅλον, χωρὶς σκέψη. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἐξαφανίζεται ἡ σύγχυσις καὶ ἡ ταραχὴ ποὺ ἐλαττώνουν τὴν ἀξία μιᾶς ἔκθεσης, ὅταν τὸ ἐνδεχόμενο ἀνακατώνεται ἐκεῖ μὲ ὑπαινιγμοὺς στὸ οὐσιαστικόν, τὸ ἐμπειρικὸ καὶ τὸ ἐξωτερικὸ μὲ ἀναμνήσεις τοῦ καθολικοῦ καὶ τοῦ λογικοῦ καὶ ὅταν ἔτσι στὴ σφαῖρα τοῦ δυνάμει ὑπάρχοντος καὶ τοῦ κενοῦ ἀνακαλεῖται χωρὶς παύσι αὐτὸ ποὺ πλεονεκτεῖ: τὸ ἄπειρον. Ἔτσι αὐτὴ ἡ ἔκθεσι συμβαίνει νὰ ὑπάρχει παρά κάθε συνέπειαι, γιατί, ἂν, ἀντὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ, ἢ σφαῖραι τοῦ ἐνδεχομένου θεωρεῖται ὡς οὐσία τοῦ Κράτους, αὐτὴ ἢ λογικὴ συνοχὴ μένει κάτω ἀπὸ τὴ μορφή τῆς πλήρους ἀσυνέπειας,

τῆς ἀπουσίας σκέψης ποὺ ἐπιτρέπει νὰ παρασύρεται χωρὶς δέμμα πρὸς τὰ πίσω καὶ θρίσκειται εὐκολὰ στὸ ἀντίθετο ἐκείνου ποὺ αὐτὴ ἔχει ἐπιδοκιμάσει; (1)

1) Τὸ βιβλίον, ποὺ ἀναφέραμε, ὀφείλει τὴν πρωτοτυπία του στὸ μνημονεύομενον χαρακτηριστικόν. Ἡ κακὴ διάθεσι στὸ κέφι τοῦ συγγραφέα, ἐξεταζόμενη καθ' ἑαυτήν, μποροῦσε νὰ ἔχει κάτι εὐγενικὸ στὸ ὅτι ἐξοργίζεται γιὰ τις προηγούμενες ποὺ ἀναφέραμε λαθεμένες θεωρίες, ποὺ προκύπτουν κυρίως ἀπὸ τὸ Ρουσσώ, καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα ἐναντία στις προσπάθειές του γιὰ πραγματοποίησι. Ἄλλ' ὁ φόν Χάλλερ γιὰ νὰ σωθεῖ ρίχτηκε στὸ ἀντίθετο ποὺ εἶναι ἡ ὀλιχὴ ἀπουσία σκέψης, πρᾶγμα ποὺ κάνει νὰ μὴ μποροῦμε ἀκόμη νὰ μιλοῦμε γιὰ περιεχόμενο μέσα στὸ ἔργο του· αὐτὸ εἶναι τὸ πιὸ πικρὸ μῖσος γιὰ κάθε νόμον, γιὰ κάθε νομοθεσία, γιὰ κάθε καθορισμένον δίκαιον τυπικὰ καὶ νόμιμον. Τὸ μῖσος τοῦ νόμου καὶ τοῦ δικαίου ποὺ καθορίζεται νόμιμα εἶναι ἡ «λυθία λίθος» μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ φανατισμὸς, ἡ ἀσθένεια τοῦ πνεύματος καὶ ἡ ὑποκρισία τῶν καλῶν προθέσεων ἀποκαλύπτονται κι' ἐπιτρέπουν ν' ἀναγνωρίσουμε ἀλάθευτα τί εἶναι αὐτές, ὅποια κι' ἂν εἶναι τὰ ἐνδύματα ποὺ ἀλλάζουν. Μιὰ πρωτοτυπία ὡς ἐκείνη τοῦ Χάλλερ, εἶναι πάντα κάποιον πρᾶγμα ἐκπληκτικὸ καὶ θέλω νὰ δώσω γι' αὐτὴν μερικὰ δείγματα γιὰ κείνους ἀπὸ τοὺς ἀναγνώστες μου, ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμη διαβάσει τὸ βιβλίον.

Ὁ φόν Χάλλερ καθιερώνει ἀρχικὰ (I, σελ. 432) τὴ βασικὴ ἀρχὴ του ὅτι, «τὸ ἴδιο ὅπως στὸν ἄψυχο κόσμον τὸ μεγάλο καταπιέζει τὸ μικρό, τὸ ἰσχυρὸ τὸ ἀνίσχυρον, ἔτσι καὶ στὰ ζῶα κι' ἐπομένως στοὺς ἀνθρώπους ὁ ἴδιος νόμος ἀποκαθίσταται, κάτω ἀπὸ πιὸ εὐγενικὸς ἀπόψεις» — (συχνὰ χωρὶς ἀμφιβολία τόσο λίγο;) καὶ ὅτι «ἔτσι ἡ ἀμετάβλητη κι' αἰώνια τάξι τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅτι τὸ πιὸ ἰσχυρὸ ὀφείλει νὰ ἐπικρατεῖ καὶ νὰ δεσπόζει πάντα». Βλέπουμε ἤδη σύμφωνα μ' αὐτὸ σὲ ποιὸ νόμον νοεῖται ἡ δύναμις, ὅχι ἡ δύναμις τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἠθικοῦ, ἀλλ' ἡ φυσικὴ ἐνδεχόμενη δύναμις. Ἐπομένως προτείνει γιὰ στήριγμα αὐτὸ τὸ λόγον, μεταξὺ πολλῶν ἄλλων, ὅτι (σελ. 365) ἡ φύσις ἔχει διατάξει μὲ μιὰ θαυμαστὴ σοφία, ὥστε τὸ αἰσθημα τῆς ἰδιαίτερης ὑπεροχῆς νὰ ἐξευγενίζει ἀναμφισβήτητα τὸ χαρακτήρα καὶ νὰ εὐνοεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πιὸ ἀναγκαίων ἀρετῶν γιὰ τοὺς υποδεέστερους. Ἐρωτᾷ, μὲ μιὰ πολυτέλεια ἀκαδημαϊκῆς ρητορείας, «ἂν στὴν περιοχὴ τῶν ἐπιστημῶν εἶναι οἱ ἰσχυροὶ ἢ οἱ ἀδύνατοι ποὺ χρησιμοποιοῦν πολὺ ἄσχημα τὸ κῆρὸς τους καὶ τὴν πεποίθησι ποὺ ἔχουν μέσα τους γιὰ κατώτερους ἐγωῖ-

στικούς σκοπούς και για την απώλεια των απελών ανθρώπων, αν στους νομικούς, οι διδάσκαλοι της επιστήμης είναι οι νομομαθείς και οι έριστικοί που ξεγελούν την έλπίδα των απελών πελατών, που κάνουν το άσπρο μαύρο και το μαύρο άσπρο, που κάνουν το δίκαιο μέσον διάδοσης της αδικίας, καταντούν, στην έπαιτεία αυτούς που έχουν ανάγκη από την προστασία τους, και σαν τοκογλύφοι καταβροχθίζουν το άθωο πρόβατο, κ.λπ.».

Έδω, ο φόν Χάλλερ ξεχνά ότι δηλαδή η επίδειξη ρητορικής έχει για σκοπό ακριβώς να υποστηρίξει την πρόταση, ότι η επικράτηση των δυνάμεων είναι η αιώνια διάταξη του Θεού, τάξη που σύμφωνα μ' αυτή ο γύπας καταβροχθίζει το άθωο πρόβατο, έτσι που αυτοί που είναι οι πιο ισχυροί με τη γνώση των νόμων, έχουν ανάγκη από προστασία, σαν αδύνατοι. Μά θα πήγαινε πολύ να ζητάμε να θέσουμε σε συμφωνία δυο σκέψεις εκεί που δεν υπάρχει ακόμα ούτε μία: ότι ο φόν Χάλλερ είναι ο έχθρος των κωδικών, αυτό έννοείται απ' έαυτού: οι πολιτικοί νόμοι σύμφωνα μ' αυτόν είναι απόλυτα άνοητες, νοούνται απ' έαυτών μέσω των φυσικών νόμων» (από τότε που υπάρχουν Κράτη, θα είχαμε εξοικονομήσει πολύ κόπο, που έχει ξοδευτεί για τη νομοθεσία και για τους κώδικες και που καταβάλλεται ακόμη για τη σπουδή του δικαίου, αν πάντοτε είχαμε στερεωθεί στη βασική σκέψη ότι το κάθε τι νοείται απ' έαυτού) «κι' από την άλλη μεριά, ότι οι Νόμοι δεν δίδονται στα ιδιωτικά άτομα, άλλ' είναι σαν πληροφορίες στους κατώτερους δικαστές για να τους κάμουν να γνωρίσουν τη βούληση του άρχηγού της δικαιοσύνης. Η δικαιοδοσία δεν είναι άλλωστε (1, σελ. 297 και 354) ένα καθήκον του Κράτους, αλλά μία ευεργεσία, δηλαδή μία βοήθεια των πιο ισχυρών και τελείως περιττή. Άνάμεσα στα μέσα να εξασφαλίσουμε το δίκαιο, «αυτό που μας αφήνουν σύγχρονοι νομικοί, αφού μας αφαιρούν τα τρία άλλα, δεν είναι το πιο τέλειο, άλλ' είναι αντίθετα αδέσβαιο και διστακτικό. Τα τρία άλλα είναι τα πιο γοργά και τα πιο σίγουρα για να φθάσουμε στο σκοπό κι' είναι αυτά που η καλή φύση έδωσε στον άνθρωπο για να έγγραυθούν τη νομική έλευθερία του».

Αυτά τα τρία μέσα είναι:

1ον Προσωπική παρατήρηση του φυσικού νόμου.

2ον. Άντίσταση στην αδικία.

3ον. Φυγή, εκεί που δεν υπάρχουν πια καταφύγια (χωρίς άμφισβολία πρέπει οι νομικοί να είναι πολύ κακοί σε σύγκριση με τη φιλική φύση;).

«Ο φυσικός νόμος του Θεού, δοσμένος από την πανάγαθη φύση στον κα-

θένα, είναι (I, 292): «τίμα στον καθένα τον όμοιο σου (σύμφωνα με την άρχή του συγγραφέα, θάπρεπε να είναι: τίμα αυτόν που δεν είναι όμοιος σου αλλά που είναι πιο ισχυρός). Μή κάνεις άδικο σ' αυτόν που δεν σ' έβλαψε· μήν απαιτείς αυτό που δεν σου όφείλουν. (Και σε ποιόν είναι κανείς όφειλέτης;) Και τέλος, αγάπα τους όμοιους σου και να τους είσαι χρήσιμος, όσο μπορείς».

Το ρίζωμα αυτού του νόμου πρέπει να είναι εκείνο που θα κάμει περιττά τη νομοθεσία και το σύνταγμα. Θα ήταν ενδιαφέρον να ιδούμε πώς ο φόν Χάλλερ έξηγει ότι, παρά την έμφύτευση αυτή, υπήρξαν νόμοι και συντάγματα στον κόσμο.

Στον ΙΙΙ τόμο, σελ. 362, ο συγγραφέας έρχεται στις «λεγόμενες εθνικές έλευθερίες» (δηλαδή στους δικαστικούς και συνταγματικούς νόμους των εθνών κάθε δίκαιο καθορισμένο νομικά πρέπει να ονομάζεται σ' αυτό το πλαίσιο, μια έλευθερία). Λέει γι' αυτούς τους νόμους ανάμεσα σ' άλλα ότι «το περιεχόμενό τους είναι γενικά ελάχιστα σπουδαίο αν και μπορούμε ν' αποδώσουμε στα διδλία μια μεγάλη αξία σ' όμοιες βασικές έλευθερίες». Όταν έπειτα βλέπουμε ότι αυτά για τα όποια μιλάει ο συγγραφέας, είναι οι εθνικές έλευθερίες των Γερμανικών θέσεων, του Άγγλικού έθνους (Η Μεγάλη Χάρτα, «που ώστόσο λίγο διαβάστηκε κι' ακόμη λιγώτερο κατανοήθηκε εξ αίτίας των παληωμένων εκφράσεων, ή Διακήρυξη των Δικαιωμάτων (THE BILL OF RIGHTS) κ.λπ.), και του Ούγγρικού έθνους, δοκιμάζουμε έκπληξη να μαθαίνουμε ότι αυτές οι κατακτήσεις που έθεωρούντο άλλωστε τόσο σπουδαίες, είναι άσήμαντες, και ότι σ' αυτά τα έθνη, αυτοί οι νόμοι που συνέβαλον σε κάθε κομμάτι ενδύματος που τα άτομα φέρουν, σε κάθε κομμάτι άρτου που τρώνε και οι όποιοι συμβάλλουν σ' αυτό κάθε μέρα κάθε στιγμή, δε έχουν πια παρά μια αξία καθαρά βιβλιακή. Σχετικά με το γενικό Πρωσικό κώδικα, για ν' αναφέρουμε ακόμη τουτον, ο φόν Χάλλερ είναι ιδιαίτερα άσστηρός, γιατί τα φιλοσοφικά λάθη (πάντα όχι η Καντιανή φιλοσοφία για την όποια ο φόν Χάλλερ είναι τόσο άσστηρός) σημείωσαν έδω μια άπίστευτη επίδραση και μεταξύ των άλλων κυρίως διότι υπάρχει έδω ζήτημα του Κράτους, της περιοχής του Κράτους, του σκοπού του Κράτους, του κυριάρχου του Κράτους, των καθηκόντων του κυριάρχου και των υπηρετών του κράτους. Για τον φόν Χάλλερ, το πιο πικρό είναι το δίκαιο «να επιβαρύνουμε με φόρους την ιδιωτική περιουσία των προσώπων, το κέρδος των, την παραγωγή των, ή την κατανάλωσή των για να καλύψουμε τις ανάγκες του